

CHRONIQUE – KRONIJK

CONGRESSEN EN COLLOQUIA – CONGRES ET COLLOQUES

1. CARDIJN, een mens, een beweging

Jozef Cardijn, medestichter en bezieler van de Kristelijke Arbeidersjeugd, die vijftien jaar geleden stierf, zou in november 1982 honderd jaar oud zijn geworden. Deze verjaardag was aanleiding voor talrijke herdenkingsmanifestaties opgezet door oud-leden en leden van de beweging. Ook de BRT leverde een bijdrage, en op 16 november konden de kijkers in een KTRO-uitzending Cardijn nog eens zien vertellen over wat hem had bewogen.

Al kwam zijn stijl soms wat verouderd over, en stoorde zijn zwaar Brabants accent ons intussen op algemeen Nederlands ingesteld taalgevoel, de overtuiging die Cardijn uitstraalde kwam authentiek over. Het is een feit dat hij duizenden jongeren heeft weten te bezielen, en dat zijn beweging zich over de hele wereld heeft uitgebreid. Tegelijk groeide Cardijn uit van een historische figuur tot een mythe.

HISTORISCH ONDERZOEK

Deze mythe terugplaatsen in zijn tijd en op een kritische manier peilen naar de evoluerende denkbeelden van de persoon achter de mythe vormt een uitdaging voor historici. Precies op dat vlak was er een mogelijkheid voor de universiteit om Cardijn op een haar eigen wijze te "her-denken". Daarom organiseerde de Afdeling Geschiedenis van de 19de en 20ste eeuw van de K.U. Leuven en het Séminaire d'Histoire Contemporaine van de U.C.L. een tweedaags Colloquium in Leuven en Louvain-la-Neuve, op 18 en 19 november 1982, met als titel : *Cardijn. Een mens, een beweging*. Een aantal historici belichtten er vanuit nieuw onderzoek het denken en handelen van Cardijn, en toetsten hun bevindingen in panelgesprekken met oud-leden en

verantwoordelijken van de internationale (V)KAJ. Het werd een interessante confrontatie van het wetenschappelijk onderzoek met herinneringen van bevoorrechte getuigen.

Het Colloquium was niet het begin van het onderzoek op dit terrein. Als antwoord op de testamentair uitgedrukte wens van Cardijn de geschiedenis van (V)KAJ te laten schrijven, zochten de testamentuitvoerders op het einde van de jaren zestig en in het begin van de jaren zeventig contact met professoren van U.C.L. en K.U. Leuven. Aan beide universiteiten werden er sindsdien een hele reeks verhandelingen over de geschiedenis van de Kristelijke Arbeidersjeugd gemaakt. De U.C.L. nam onder impuls van prof. R. Aubert een zekere voorsprong, terwijl na een aanvankelijk gunstige start onder de leiding van prof. L. Wils het onderzoek in Leuven o.m. door wiseling van medewerkers wat stagneerde, maar de laatste jaren met vernieuwde inzet werd voortgezet. Daarbij gestimuleerd door de oprichting van een Katholiek Documentatie- en Onderzoekscentrum (KADOC), en een meer systematische aanpak van de geschiedschrijving van de christelijke arbeidersbeweging in het algemeen, wat onlangs resulteerde in de bundel : E. Gerard ed., *De kracht van een overtuiging. 60 jaar A.C.W.* (Reinaert-uitgaven, Zele, 1981).

Intussen werden door de voormalige medewerkster van Cardijn, Marguerite Fiévez, diens nagelaten papieren geordend en geïnventariseerd. Dat archief werd op 17 november 1982 op een plechtige zitting overgedragen aan het Algemeen Rijksarchief, waar het voortaan toegankelijk zal zijn voor de vorsers. Door de zorgen van het KADOC werd heel het archief echter op micro-film gebracht, zodat het ook in Leuven kan worden geraadpleegd. O.m. voor het colloquium werd er door diverse onderzoekers met vrucht gebruik van gemaakt.

De belangstelling voor het wetenschappelijk colloquium was groot, ondanks het feit dat — om overrompeling te voorkomen — enkel kon worden deelgenomen op uitnodiging (een formule die met enige soepelheid werd toegepast). Uiteindelijk waren er een 200-tal mensen ingeschreven, en kwamen er zowel de eerste als de tweede dag een 150 deelnemers ook effectief opdagen. De aanwezigheid van aartsbisschop Danneels de eerste dag in Leuven, betekende voor organisatoren en onderzoekers een blijk van waardering en aanmoediging.

CARDIJN VOOR DE EERSTE WERELDOORLOG

Dr. Marc Walckiers, directeur van de bibliotheek geneeskunde van de U.C.L. in Woluwe, die de publikatie voorbereidt van zijn doctoraat over Cardijn vóór de oprichting van JOC, opende het colloquium met een referaat, getiteld : *Les 40 années qui façonnèrent les conceptions et la personnalité de Cardijn.*

Cardijn werd op 13 november 1882 geboren, als oudste zoon in een eenvoudig gezin. Zijn jeugd jaren bracht hij door in Halle, waar zijn ouders hem gevoelig maakten voor de ellende van de arbeidersklasse. Op 14-jarige leeftijd trok hij naar het klein seminarie te Mechelen, in het vooruitzicht priester te worden. Daar, en later ook aan het groot seminarie in dezelfde stad, was hij een schitterend student, al legde hij niet zo gemakkelijk contacten met zijn klasmakers. Hij ontwikkelde een zekere aanleg voor mystiek, en groeide in zijn voornemen zich als "sociaal priester" in te spannen om de arbeidersstand dichterbij de kerk te brengen.

In deze optiek verkreeg hij van de pas benoemde aartsbisschop Mercier, dat hij, na zijn wijding in 1906, te Leuven sociale wetenschappen mocht gaan studeren, in plaats van de gebruikelijke filologie. Cardijn studeerde maar één jaar in Leuven, in 1906-1907, maar dat ene jaar was beslissend voor zijn verdere ontwikkeling. Hij leerde er het belang inzien van de — statistisch onderbouwde — analyse van de concrete arbeidsomstandigheden, maakte studiereizen naar Duitsland en Frankrijk, publiceerde in de Leuvense "Revue sociale catholique" en sympatiseerde met de Franse katholieke-sociale lekenbeweging Le Sillon. Hoewel de aartsbisschop van mening was dat Cardijn's persoonlijke evolutie een onderbreking van de studies noodzakelijk maakte, bleven de Leuvense ervaringen in Cardijn's leven doorwerken. Een leraarschap van vijf jaar aan het klein seminarie van Waver betekende een tijdelijke onderbreking van zijn sociale activiteit, die echter een nieuwe impuls kreeg toen hij in de zomer van 1911 naar Engeland kon reizen en er kennis maakte met de Britse Trade-Unions.

Hij leerde er het belang van een stevige organisatie, gesteund op ledencontributies, gedragen door vrijgestelden, die aandacht hadden voor de individuele en collectieve vorming van de leden, en die dat engagement soms als een christelijke levensopdracht beleefden.

Zijn artikel daarover wekte de aandacht. Cardijn werd in april 1912 benoemd tot onderpastoor te Laken, waar hij zich vooral

wijdde aan de organisatie en vorming van jonge arbeidsters. Vooral werd hij getroffen door de "verlatenheid" waarin de jongeren moesten leven.

In 1915 werd Cardijn benoemd tot proost van de christelijk-sociale werken van heel het arrondissement Brussel. Weldra kwam hij in conflict met de vroegere promotoren daarvan, omdat hij zich uitgesproken ouvriëristisch opstelde — al was hij tegelijk ook tegenstander van socialisme — wat leidde tot een scheuring, ook op politiek vlak. Bij de verkiezingen van 1919 hielp hij een Christene Volkspartij tot stand brengen, waarin zijn christen-syndicaat met flaminganten en vertegenwoordigers van de Boerenbond samenwerkten. Die partij behaalde twee zetels.

Ook in 1919 richtte Cardijn samen met enkele jongeren de Jeunesse syndicaliste op, onder de naam Jeunesse Ouvrière Chrétienne (JOC), die in 1925 erkend werd als een tak van de Association Catholique de la Jeunesse Belge (ACJB) en van de Ligue des Travailleurs Chrétiens de Belgique. De nederlandstalige Brusselse leden groepeerden zich intussen met hun Leuvense en Antwerpse kameraden van de vereniging De Jonge Werkman, tot een Kristene Arbeidersjeugd (KAJ) waarvan Cardijn in 1925 algemeen proost werd. De vrouwelijke takken van de beweging kwamen in 1925 aan Vlaamse kant ook van de grond.

MAATSCHAPPIJBEELD

Als kader voor Cardijn's maatschappijbeeld in de tussenoorlogse periode schetste drs. Emmanuel Gerard, assistent in het Departement Geschiedenis van de K.U. Leuven, de verhouding tussen Cardijn, arbeidersbeweging en Katholieke Actie (1918-1945). Na de Eerste Wereldoorlog introduceerden de christelijke arbeiders het systeem van "standsorganisatie", waardoor de arbeidersbeweging binnen het katholieke kamp werd uitgebouwd tot een subzuil met een eigen net van voorzieningen zowel in de religieuze en de sociale als in de politieke sfeer. In dat kader kwam een aan het sociale milieu aangepaste vorm van zgn. "gespecialiseerde" Katholieke Actie (K.A.) tot stand. Een model dat door boeren en middenstanders werd nagevolgd, maar dat de Tweede Wereldoorlog niet overleefde. Toen hoopte CVP-PSC politiek te bedrijven los van de 'standen' en werd de K.A. voor volwassen arbeiders wat meer losgehaakt van de sociale inrichtingen.

Die ingrijpende verandering was deels het gevolg van een langdurig conflict tussen de christelijke arbeidersbeweging en de "officiële" K.A.-beweging, die een K.A. voorstond, afgezonderd van politieke en sociale werking, en die zich daarbij gesteund wist door de richtlijnen van Pius XI.

De KAJ-JOC vormde de brug tussen beide opvattingen. Door Cardijn heeft de standenindeling erkenning gevonden in de officiële K.A., maar anderzijds is via de arbeidersjeugd — waarin de generaties werden gevormd die na 1945 de leiding van de christelijke arbeidersbeweging in handen kregen — de scheiding tussen de religieuze, de sociale en de politieke sfeer doorgedrongen in de christelijke arbeidersbeweging.

Tegen deze achtergrond tekende dr. Louis Vos, lector-werkleider in het Departement Geschiedenis van de K.U. Leuven, een globale evolutie van *Het maatschappijbeeld van Cardijn tussen de twee wereldoorlogen*. Tot in de eerste helft van de jaren twintig leek Cardijn vooral een ouvriëristische propagandist, die op basis van *Rerum Novarum* en de sociale leer van de Kerk ijverde voor een alomvattende christelijke arbeidersbeweging, die autonoom zou staan zowel tegenover de katholieke burgerij als tegenover de socialistische concurrent.

Onder invloed van het democratische getij van de onmiddellijke na-oorlogse jaren stond hij open voor een ruimere democratische, sociale en politieke actie.

In de tweede helft van de jaren twintig echter, verzwakte deze sociaal politieke klemtoon, ten voordele van een godsdienstig-sociale en vooral educatieve opstelling. Deze "verenging" was enerzijds het gevolg van de afwerende houding der christelijke vakbeweging tegenover jeugdsyndicalisme dat aan haar directe contrôle zou ontsnappen, maar anderzijds — en vooral — de resultante van de alsmaar uitdijende aanspraken van de op gang komende K.A. Steeds meer ging Cardijn de KAJ als een vorm van "gespecialiseerde K.A." onder kerkelijke leiding bestempelen.

In de jaren dertig vond Cardijn zelfs een theoretische fundering voor deze "verenging" en wist hij tegelijk een nieuwe synthese op te bouwen, waarbij hij de hele maatschappij ging beschrijven en analyseren in "bovennatuurlijke" termen. Dat leidde tot een rotsvaste houding tegenover totalitaire bekeringen van links of rechts, maar ook tot een vorm van klerikalisering en integraal-katholicisme.

Agir dans la société : vision politique et sociale de Cardijn (1944-

1967) was de titel die dr. André Tihon, hoogleraar aan de Facultés Universitaires St. Louis te Brussel, aan zijn lezing gaf. Dankzij vooral zijn talrijke reizen ging Cardijn na de Tweede Wereldoorlog de maatschappelijke problemen bekijken in wereldperspectief. Direct na de oorlog stond hij nog op zijn standpunt van de jaren dertig : afkerig tegenover een samenleving waarin geen plaats was voor godsdienst, afkerig tegenover liberalisme, communisme en etatisme, afkerig tegenover samenwerking met niet-katholieken zoals geprobeerd werd door de Union Démocratique Belge. Hij schaarde zich achter Leopold III en de katholieke objectieven in de schoolstrijd, en stond — zonder krampachtig unitarist te zijn — afzijdig van het groeiende Waalse regionalisme.

Voor al de grote veranderingen die zich sinds de jaren vijftig op wereldschaal voltrokken als resultaat van een zich alsmaar ontwikkelde technisch kunnen, werden Cardijn's laatste tien levensjaren evenwel gekenmerkt door een zekere blikverruiming. Hij legde de band tussen wereldvrede en ontwikkelingshulp, deed voorstellen om een internationale burgerdienst te creëren die de militaire dienstplicht zou vervangen, en stelde zich op het einde van zijn leven, in 1966 en 1967, op aan de zijde van de vredesbeweging (Vietnam), samen met vertegenwoordigers van alle opinierichtingen.

Cardijn stelde dus toen wel het integraal-katholieke maatschappijbeeld dat hij eerder had ontwikkeld in vraag, maar slaagde er niet meer in een compleet nieuwe synthese te ontwikkelen.

KERKBEELD

De evolutie van Cardijn's kerkbeeld verliep parallel met zijn maatschappijvisie. Dat bleek uit het referaat van dr. Louis Preneel, hoogleraar in de Faculteit Sociale Wetenschappen van de K.U. Leuven, dat de titel kreeg : *Kerkbeeld en kerkbeleving in de publikaties van Cardijn*. Het traditionele kerkbeeld met klemtoon op de zichtbare structuren en het juridische karakter was Cardijn's vertrekpunt. In zijn werking met jongeren tijdens zijn pastoraat te Laken en daarna, zocht hij naar ideale verhoudingen tussen priester en leek, en ontwikkelde de gedachte van een gedeelde verantwoordelijkheid. Zijn conflict met en later toenadering tot — de "officiële" K.A., confronteerde hem met een visie op de Kerk als "Mystiek lichaam van Christus". In de jaren dertig vooral ging hij zoeken naar een verzoee-

ning van het traditionele kerkbeeld met een ecclesiologie van het Mystieke Lichaam. Christus was het hoofd van de kerk, de gelovigen — zowel priesters als leken — waren de ledematen.

Leken hadden er een eigen opdracht : zij konden binnengaan op plaatsen — zoals de fabriek — waar er voor de priesters symbolisch “Verboden toegang” boven de poort staat. De proost echter bleef verantwoordelijk voor alle lekenacties. Op het einde van de jaren dertig was er een zekere vorm van clericalisering merkbaar.

Mgr. G. Thils, emeritus hoogleraar in de Theologische Faculteit van de U.C.L., ontwikkelde daarna *Cardijn et la théologie du laïcat*, vooral uitgaande van naoorlogse publikaties van Cardijn. Toen was er een evolutie merkbaar in de notie “leek”, die na de oorlog stilaan zijn juridisch kerkelijke betekenis verloor, en verruimd werd tot “la personne humaine”. De K.A., het verchristelijken van alle milieus, werd stilaan ook meer in termen van transformatie i.p.v. “verovering” aangeduid. Innerlijk leven was noodzakelijk om apostolaat uit te oefenen. Het geheel werd op het einde van zijn leven gedragen door een toekomstvisie op Kerk en wereld als een “marche ascendante de l’humanité”.

HISTORICI EN BEVOORRECHTE GETUIGEN

Om het colloquium tot een werkelijke samenspraak te maken tussen historici en mensen die het allemaal meemaakten, was structureel een inbreng voorzien van bevoorrechte getuigen in twee rondetafelgesprekken : één over Cardijn’s pedagogie, en één over zijn internationale betekenis. Ze volgden op een uiteenzetting door een historicus, waarin het probleem werd gesteld.

In Leuven zette dr. An Hermans, docente in het Departement Pedagogische Wetenschappen, uiteen wat *De verovering van de levensmiddens in de pedagogische aanpak van de KAJ vóór de tweede wereldoorlog* betekende. Op het vlak van werkmethode en inhoudelijke programmatie bestond er in KAJ een centraal geplande eenvormigheid, die via regionale vergaderingen en studiedagen en via tijdschriften in praktijk werd omgezet. De vorming was de belangrijkste doelstelling. Een vorming op godsdienstig, zedelijk en maatschappelijk vlak, die via “zien, oordelen, handelen” tot uiting moest komen in het gedrag. Werkplannen en (vanaf 1929) jaarthema’s hielpen bepaalde aspecten uit het leven van de jonge arbeider ter discussie en “ter verovering” te stellen.

De deelnemers aan het ronde-tafelgesprek (F. Janssens, J. Meert, E. Michel, G. Scheire, R. Vanderhaegen, J. Wynants) wisselden daarna van gedachten o.l.v. M. Meersman. Ze "getuigden" wat voor hen Cardijn betekende en welke aspecten van zijn pedagogie hen bijzonder hadden beïnvloed. Ze beleefden deugd aan het in herinnering brengen van het schone en goede van "hun" tijd. Er waren waardevolle historische elementen in, maar de slotindruk van een aantal wetenschappers en jongeren was toch, dat iets te weinig kritische geluiden werden gehoord. Die waren er in de referaten die volgden, gelukkig wel.

De tweede dag in Louvain-la-Neuve werd de internationale betekenis van Cardijn aan bod gebracht door dr. Michel Launay, maître assistant aan de Sorbonne in Parijs. Hij toonde op boeiende en spirituele wijze aan hoe Cardijn rechtstreeks en "à lui seul" de legitimiteit van de kajotterij in Frankrijk had verzekerd, en hoe in de jaren dertig de Franse JOC van mening was dat "malgré les frontières, il n'y a qu'une JOC, celle de M. Cardijn".

De ronde-tafelbespreking die erop volgde werd op deskundige wijze geleid door Marguerite Fiévez. Er namen oud-leden en verantwoordelijken aan deel uit basenland-Spanje, Frankrijk, Engeland, Brazilië, Indië en Opper-Volta. Prof. dr. Eddy Stols, van de K.U. Leuven, specialist in de geschiedenis van Derde-Wereldlanden vervulde de rol van kritische buitenstaander. Het gesprek — dat sprankelende getuigenissen opriep — ging vooral over de manier waarop Cardijn's boodschap werd aangepast aan de concrete historische werkelijkheid van verschillende landen.

CONCLUSIES

Voorzitter dr. Lode Wils, hoogleraar aan de K.U. Leuven, noemde in een slotwoord het colloquium geslaagd, omdat het een verruimd inzicht gaf zowel aan de historici die de "bewogenheid" van Cardijn hadden kunnen ervaren doorheen de getuigenissen, als aan de oud-leden, die meer de persoon van Cardijn tegen zijn historische achtergrond hadden leren kennen. Mede-Voorzitter, kan. dr. R. Aubert, hoogleraar aan de U.C.L., onderstreepte de consistentie van de referaten, en schilderde in enkele punten een meer genuanceerd portret van Cardijn, zoals dit hem op het einde van het colloquium voor ogen kwam. Cardijn was een man van zijn tijd, en

om hem te begrijpen is aandacht nodig voor de historische context. Hij was een man van actie, die zijn projecten liet groeien uit zijn contact met de concrete realiteit. Hij was "un homme qui collait à la réalité". Dat verklaart voor een deel ook de evolutie in zijn denken. Hij was iemand die wat van onderop groeide, aanmoedigde en tegelijk aan de top kon manoeuvreren als een echte tacticus. Daarbij sloot een zekere neiging tot verzoenen en toedekken aan. Tegenstellingen probeerde hij te overbruggen, kloven tussen diverse levenssferen (arbeid, onderwijs, Kerk, familie) moesten worden gedempt. Cardijn was vóór alles priester en zocht daarom naar een synthese in een kerkbeeld van het Mystieke Lichaam. Dat hij daarbij af en toe een clericaal trekje vertoonde is verrassend voor iemand die zichzelf zag als de pionier van "leken in de voorste linie", maar wordt begrijpelijk vanuit het historische kader.

Terecht — zo besloot Aubert — hebben de historici de laatste decennia de structuren ontdekt, de ideologische stromingen en de massa, maar uit dit colloquium komt toch sterk naar voren dat het belang van persoonlijkheden in de geschiedenis niet mag worden onderschat. Doorheen de getuigenissen kwam a.h.w. Cardijn opnieuw tot leven. Zijn invloed leeft voort in de beweging. Het colloquium droeg met reden de titel : "Cardijn. Een mens, een beweging."

Louis VOS

COLLOQUIUMBUNDEL

Voor het onderzoek hebben historici dankbaar gebruik kunnen maken van het Katholiek Documentatie- en Onderzoekscentrum (KADOC). Het werd in 1977 opgericht als interfacultair centrum van de K.U. Leuven en verzamelt documentatie van organisaties, instellingen, verenigingen en personen m.b.t. alle aspecten van het katholiek leven in Vlaanderen sinds 1794. Het beschikt o.m. over de bijna volledige documentatie van KAJ-VKAJ, inclusief affiches, foto's en films. Ook het belangrijke archief Cardijn berust in microfilm op het KADOC. Vandaar dat het KADOC zich nauw betrokken voelt bij de vieringen n.a.v. de honderdste geboortedag van Cardijn.

In afspraak met de organisatoren van het colloquium werden de teksten van de referaten en een samenvatting van de ronde-tafelgesprekken, aangevuld met een status quaestionis van het historisch onderzoek rond de figuur van Cardijn en zijn beweging, door het KADOC gepubliceerd als zijn eerste jaarboek. Het is een vlot leesbaar historisch boek, geïllustreerd met zeer gevarieerde, totnogtoe onuitgegeven foto's affiches en documenten. Titel : *KADOC. Jaarboek 1982. Handelingen van het colloquium "Cardijn. Een mens, een beweging" (18-19 november 1982)*. Omvang : ca. 320 p. Prijs : 750,-F. Te bestellen bij KADOC, Mgr. Ladeuzeplein 21, 3000 Leuven.